

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

F. G. JACOBS

της 15ης Δεκεμβρίου 2005¹

1. Τα τρανσεξουαλικά άτομα, όπως έκρινε το House of Lords, το ανώτατο δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου, «έχουν εκ γενετής την ανατομία του ενός φύλου, αλλά την αδιάσειστη πεποίθηση ότι ανήκουν στο αντίθετο φύλο»². Η πεποίθηση ότι ανήκουν στο αντίθετο φύλο είναι τόσο βαθιά ώστε το τρανσεξουαλικό άτομο ωθείται να ζητήσει την πραγματοποίηση της αντίστοιχης σωματικής «διορθώσεως»³, με ορμονοθεραπεία και εγχείρηση αλλαγής φύλου⁴. Η κατάσταση αυτή είναι επίσης γνωστή ως δυσφορία γένους ή ως διαταραχή ταυτότητας φύλου.

οποίο πάντοτε ένιωθε ότι ανήκε⁵, διηγείται πώς «ένας αβρόφρων υπάλληλος του Υπουργείου [...] εξήγησε με απολογητικό ύφος ότι το ζήτημα της συντάξεώς μου γήρατος θα έπρεπε να επιλυθεί αργότερα»⁶. Περισσότερα από 30 έτη αργότερα, το Ηνωμένο Βασίλειο θέσπισε τον Gender Recognition Act 2004 (νόμο περί αναγνώρισεως φύλου του 2004), ο οποίος διέπει την προσωπική κατάσταση των τρανσεξουαλικών ατόμων όσον αφορά, μεταξύ άλλων, τις συντάξεις⁷. Ο νόμος άρχισε να ισχύει στις 4 Απριλίου 2005 και δεν έχει αναδρομική ισχύ.

2. Αφού η Jan (πρώην James) Morris, η αγγλο-ουαλή δημοσιογράφος και συγγραφέας ταξιδιωτικών δοκιμών υποβλήθηκε σε εγχείρηση αλλαγής φύλου το 1972, προκειμένου να ολοκληρώσει την προσαρμογή της εμφανίσεώς της προς το γυναικείο φύλο στο

3. Η παρούσα αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως του Social Security Commissioner, Λονδίνο, υποβλήθηκε πριν από την έναρξη ισχύος του Gender Recognition Act 2004, θέτει το ζήτημα αν αντιβαίνει στην οδηγία 79/7⁸ η εκ μέρους κράτους μέλους άρνηση χορηγήσεως συντάξεως γήρατος, πριν από την ηλικία των 65 ετών, σε τρανσεξουαλικό άτομο που έγινε από άνδρας γυναίκα, εφόσον το άτομο αυτό θα είχε δικαίωμα συνταξιοδοτήσεως στην ηλι-

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

2 — Όπως έκρινε ο Lord Nicholls of Birkenhead στην υπόθεση *Bellinger κατά Bellinger* [2003] 2 AC 467.

3 — Σύσταση 1117 (1989) του Συμβουλίου της Ευρώπης, της 29ης Σεπτεμβρίου 1989, για την κατάσταση των τρανσεξουαλικών ατόμων.

4 — Στα αγγλικά, η χρησιμοποιούμενη ορολογία τείνει να διακρίνει μεταξύ φύλου («sex»), καθοριζόμενου από τη φυσιολογία του σώματος, και γένους («gender»), συγκεκριμένα δε του ετέρου φύλου στο οποίο είναι πεπεισμένα ότι ανήκουν τα τρανσεξουαλικά άτομα. Συνεπώς, η φράση «gender reassignment surgery», η οποία χρησιμοποιείται στα αγγλικά για την εγχείρηση αλλαγής φύλου, και η εντεύθεν απορρέουσα έννοια του «gender» που αποκτάται με την εγχείρηση αυτή αποτελούν ακυρολογίες στη γλώσσα αυτή, αλλά, δεδομένου ότι οι εν λόγω όροι μάλλον χρησιμοποιούνται γενικώς, θα πράξω το ίδιο.

5 — Μετά από οκταετή ορμονοθεραπεία, περιλαμβανούσα κατ' εκτίμηση τουλάχιστον 12 000 οιστρογόνα χάπια [*Jan Morris, Conundrum* (1974, Coronet), σ. 162].

6 — *Conundrum*, σ. 149.

7 — Βλ. σημεία 15 έως 16 κατωτέρω.

8 — Οδηγία 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003 σ. 160).

κία των 60 ετών αν θεωρούνταν γυναίκα κατά το εθνικό δίκαιο.

7. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, ορίζει τα εξής:

Σχετική κοινοτική νομοθεσία

«Η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, [...] και ιδιαίτερα όσον αφορά:

4. Το άρθρο 1 της οδηγίας 79/7 ορίζει τα εξής: [...]

«Η παρούσα οδηγία αποσκοπεί στην προοδευτική εφαρμογή, στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισεως και των άλλων στοιχείων κοινωνικής προστασίας που προβλέπεται στο άρθρο 3, της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισεως, η οποία καλείται στο εξής “αρχή της ίσης μεταχειρίσεως”».

— τον υπολογισμό των παροχών, συμπεριλαμβανομένων [...] των προϋποθέσεων διαρκείας και διατηρήσεως του δικαιώματος επί των παροχών.»

8. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, ορίζει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία δεν θίγει την ευχέρεια που έχουν τα κράτη μέλη να αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της:

5. Το άρθρο 2 ορίζει ότι η οδηγία έχει εφαρμογή επί του ενεργού πληθυσμού.

α) τον καθορισμό της ηλικίας συνταξιοδότησεως για την χορήγηση συντάξεων γήρατος [...]

6. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', ορίζει ότι η οδηγία έχει εφαρμογή στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά του γήρατος, μεταξύ άλλων. [...]

Σχετική εθνική νομοθεσία πριν από την υπόθεση Goodwin

9. Στην Αγγλία και στην Ουαλία, το άρθρο 1 του Births and Deaths Registration Act 1953 (νόμου περί καταχωρίσεως των γεννήσεων και θανάτων) επιβάλλει όπως η γέννηση κάθε παιδιού καταχωρίζεται από τον Registrar of Births and Deaths (ληξίαρχο αρμόδιο για τις γεννήσεις και τους θανάτους) της περιοχής στην οποία γεννιέται το παιδί. Το φύλο του παιδιού πρέπει να αναγράφεται στη ληξιαρχική πράξη. Ο νόμος του 1953 προβλέπει την εκ μέρους του ληξίαρχου διόρθωση σε περιπτώσεις παραδρομής ή πλάνης περί τα πράγματα· η επίσημη άποψη είναι ότι μπορεί να γίνει διόρθωση μόνον αν η παραδρομή ή η πλάνη εμφλοχώρησε κατά την καταχώριση της γεννήσεως. Το γεγονός ότι μπορεί να καταστεί εμφανές αργότερα στη ζωή ενός ανθρώπου ότι το «ψυχολογικό» φύλο του ή φύλο της συγκρούεται με το φύλο όπως έχει καταχωρισθεί δεν θεωρείται ότι σημαίνει ότι η αρχική καταχώριση κατά τη γέννηση αποτελούσε συνέπεια πλάνης περί τα πράγματα. Ειδικότερα, δεν γίνεται δεκτό ότι υπάρχει σφάλμα στην καταχώριση της γεννήσεως ενός προσώπου που υποβάλλεται σε ιατρική θεραπεία και σε χειρουργική επέμβαση για να είναι σε θέση να αναλάβει τον ρόλο που αντιστοιχεί στο αντίθετο φύλο.

10. Το Department for Work and Pensions [Υπουργείο Εργασίας και Συντάξεων, πρώην Department of Social Security (Υπουργείο Κοινωνικής Ασφαλίσεως), στο εξής: DWP] καταχωρίζει στα μητρώα του κάθε Βρετανό υπήκοο για σκοπούς κοινωνικής ασφαλίσεως, βάσει των στοιχείων που αναγράφονται στο πιστοποιητικό γεννήσεώς του. Το φύλο ενός ατόμου όσον αφορά την ηλικία συνταξιοδοτήσεως καθορίζεται έτσι σύμφωνα με το βιολογικό φύλο κατά τη γέννηση.

11. Οι εισφορές στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως εισπράττονται μέσω παρακρατήσεων από τον μισθό του εργαζο-

μένου εκ μέρους του εργοδότη και καταβολής στην Inland Revenue (εθνική φορολογική αρχή, προκειμένου να διαβιβασθούν περαιτέρω στο DWP). Οι εργοδότες σήμερα προβαίνουν στις παρακρατήσεις αυτές για γυναίκα εργαζόμενη μέχρι να συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως των 60 ετών και για άνδρα εργαζόμενο μέχρι αυτός να συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως των 65 ετών. Το DWP ακολουθεί μια πολιτική για τα τρανσεξουαλικά άτομα που έχουν γίνει από άνδρες γυναίκες, σύμφωνα με την οποία τα άτομα αυτά αναλαμβάνουν να καταβάλλουν ευθέως στο DWP όλες τις εισφορές του εθνικού συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως που οφείλονται αφού το τρανσεξουαλικό άτομο συμπληρώσει την ηλικία των 60 ετών, τις οποίες ο εργοδότης έχει παύσει να παρακρατεί πιστεύοντας ότι πρόκειται περί γυναίκας εργαζομένης. Στην περίπτωση των τρανσεξουαλικών ατόμων που έχουν γίνει από άνδρες γυναίκες, ο εργαζόμενος μπορεί να αναζητήσει απευθείας από το DWP όλες τις παρακρατήσεις στις οποίες προέβη ο εργοδότης μετά το εξηκοστό έτος της ηλικίας του εργαζομένου⁹.

12. Η παράγραφος 1 του παραρτήματος 4 του Pensions Act 1995 (νόμου περί συντάξεων του 1995) ορίζει ότι ένας άνδρας συμπληρώνει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως κατά τη συμπλήρωση του εξηκοστού πέμπτου έτους της ηλικίας του· η παράγραφος 2 του παραρτήματος αυτού ορίζει ότι μια γυναίκα που γεννήθηκε πριν από τις 6 Απριλίου 1950 συμπληρώνει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως κατά τη συμπλήρωση του εξηκοστού έτους της ηλικίας της¹⁰.

9 — Αυτό το σημείο και τα προηγούμενα επαναλαμβάνουν σχεδόν λέξη προς λέξη τις σκέψεις 23, 25, 28, 37 και 40 της αποφάσεως του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Human Rights in Goodwin κατά Ηνωμένου Βασιλείου (2002) 35 EHRR 447, την οποία παραθέτει το εθνικό δικαστήριο στη διάταξη περί παραπομπής ως σύνοψη της σχετικής νομοθεσίας.

10 — Γυναίκα γεννηθείσα μέχρι και τις 5 Απριλίου 1950 συμπληρώνει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως στα 60 και γυναίκα γεννηθείσα μετά τις 6 Απριλίου 1955 στα 65. Ο νόμος περιέχει μια αύξουσα κλίμακα για τις γυναίκες που γεννήθηκαν μεταξύ των ημερομηνιών αυτών.

Η υπόθεση Goodwin και ο Gender Recognition Act 2004

δήποτε συνθήκες των τρανσεξουαλικών ατόμων από το δικαίωμα γάμου σύμφωνα με το επίκτητο φύλο τους¹².

13. Στις 11 Ιουλίου 2002, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εξέδωσε την απόφασή του στην υπόθεση Goodwin¹¹. Η προσφεύγουσα στην υπόθεση εκείνη, τρανσεξουαλικό άτομο που είχε υποβληθεί σε εγχείρηση αλλαγής φύλου και έγινε από άνδρας γυναίκα, ισχυρίστηκε ότι παραβιαζόταν η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (στο εξής: ΕΣΔΑ), όσον αφορά το νομικό καθεστώς των τρανσεξουαλικών ατόμων στο Ηνωμένο Βασίλειο και ιδίως τη μεταχείρισή τους στους τομείς της απασχολήσεως, της κοινωνικής ασφαλίσεως, των συντάξεων και του γάμου.

14. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποφάνθηκε ότι συνέτρεχε παράβαση των άρθρων 8 (σεβασμός της ιδιωτικής ζωής) και 12 (δικαίωμα γάμου). Όσον αφορά το άρθρο 8, το δικαστήριο αναφέρθηκε στην έλλειψη νομικής αναγνώρισεως της αλλαγής φύλου της προσφεύγουσας και επισήμανε ειδικότερα ότι το γεγονός ότι η προσφεύγουσα παρέμενε άνδρας από νομικής απόψεως ασκούσε επιρροή στη ζωή της «οσάκις το φύλο έχει σημασία από νομικής απόψεως και πραγματοποιούνται διακρίσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών, όπως επί παραδείγματι στον τομέα των συντάξεων και της ηλικίας συνταξιοδότησεως». Όσον αφορά το άρθρο 12, το δικαστήριο έκρινε ότι δεν δικαιολογείται ο αποκλεισμός υπό οποιεσ-

15. Η νομοθετική λύση την οποία ακολούθησε το Ηνωμένο Βασίλειο προκειμένου να εφαρμόσει την απόφαση Goodwin είναι ο Gender Recognition Act 2004 (νόμος περί αναγνώρισεως φύλου του 2004), ο οποίος άρχισε να ισχύει στις 4 Απριλίου 2005. Ο νόμος αυτός επιτρέπει στα τρανσεξουαλικά άτομα (είτε έχουν υποβληθεί σε εγχείρηση αλλαγής φύλου είτε όχι) να υποβάλλουν αίτηση για «πιστοποιητικό αναγνώρισεως φύλου», το οποίο, κατά τη διατύπωση που χρησιμοποίησε το αιτούν δικαστήριο, «παρέχει το κλειδί για τη σχεδόν πλήρη αναγνώριση του επίκτητου φύλου».

16. Ειδικότερα, ο νόμος προβλέπει τη σύσταση επιτροπής αναγνώρισεως φύλου. Το άρθρο 2 του νόμου ορίζει ότι η επιτροπή πρέπει να χορηγεί πιστοποιητικό αναγνώρισεως φύλου αν έχει πεισθεί ότι ο αιτών:

«(α) πάσχει ή έπασχε από δυσφορία γένους,

11 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 9.

12 — Σκέψεις 71, 76 και 103.

- (b) έχει ζήσει έχοντας το επίκτητο φύλο επί διάστημα δύο ετών πριν από την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως, (b) δεν έχει συμπληρώσει το εξηκοστό πέμπτο έτος της ηλικίας του

- (c) σκοπεύει να συνεχίσει να ζει έχοντας το επίκτητο φύλο μέχρι τον θάνατό του»

το άτομο αυτό πρέπει να αντιμετωπίζεται [...] σαν να έχει συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως κατά την ημερομηνία εκδόσεως του πιστοποιητικού»¹³.

και πληροί ορισμένες προϋποθέσεις ως προς την προσκόμιση επαρκών αποδεικτικών στοιχείων, οι οποίες εκτίθενται στο άρθρο 3 του νόμου.

Τα πραγματικά περιστατικά και η κύρια δίκη

18. Η εκκαλούσα γεννήθηκε το 1942· το φύλο της κατά τη γέννηση καταχωρίστηκε ως άρρεν.

17. Το άρθρο 13 και το παράρτημα 5 του Gender Recognition Act 2004 ρυθμίζουν την πρόσβαση στις παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως και στις συντάξεις. Η παράγραφος 7, σημείο 3, του παραρτήματος 5 ορίζει τα εξής:

19. Δεδομένου ότι διαγνώστηκε ότι η εκκαλούσα έπασχε από δυσφορία γένους, υποβλήθηκε σε εγχείρηση αλλαγής φύλου στις 3 Μαΐου 2001. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο την περιγράφει ως τρανσεξουαλικό άτομο που έγινε από άνδρας γυναίκα.

«αν (ακριβώς πριν από την έκδοση του πιστοποιητικού) ένα άτομο –

- (a) είναι άνδρας που έχει συμπληρώσει την ηλικία στην οποία μια γυναίκα έχει συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως,

20. Τον Φεβρουάριο του 2002, η εκκαλούσα υπέβαλε αίτηση προκειμένου να της καταβληθεί σύνταξη γήρατος από τη συμπλήρωση του εξηκοστού έτους της ηλικίας της.

13 — Η παράγραφος 7, παράγραφος 2, περιέχει μια αντίστοιχη διάταξη αφορώσα την κατάσταση των τρανσεξουαλικών ατόμων που έχουν γίνει από γυναίκες άνδρες.

21. Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι είχε υποβληθεί τέσσερις και πλέον μήνες πριν τη συμπλήρωση του εξηκοστού πέμπτου έτους της ηλικίας της αιτούσας, η οποία είναι η ηλικία συνταξιοδοτήσεως για τους άνδρες στο Ηνωμένο Βασίλειο.

22. Η εκκαλούσα προσέφυγε στο Social Security Appeal Tribunal. Η προσφυγή, η οποία στηρίχτηκε στο εθνικό δίκαιο μόνον, απορρίφθηκε.

23. Κατόπιν εφέσεως ενώπιον του Social Security Commissioner, η εκκαλούσα ισχυρίστηκε ότι η άρνηση χορηγήσεως συντάξεως προς αυτήν, σε ηλικία κατά την οποία κάθε άλλη γυναίκα θα είχε δικαίωμα συντάξεως, ισοδυναμεί με παράνομη διάκριση αντιβαίνουσα στην οδηγία 79/7.

24. Δεν αμφισβητείται ότι η εκκαλούσα εμπίπτει στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7 και ότι το επίμαχο κρατικό συνταξιοδοτικό σύστημα εμπίπτει στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής.

25. Ως εκ τούτου, ο Social Security Commissioner ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα:

«1. Απαγορεύει η οδηγία 79/7 την άρνηση συνταξιοδοτήσεως τρανσεξουαλικού ατόμου

το οποίο ήταν άνδρας και έγινε γυναίκα πριν τη συμπλήρωση του εξηκοστού πέμπτου έτους της ηλικίας του [εφόσον το άτομο αυτό] θα εδικαιούτο τέτοια σύνταξη στην ηλικία των 60 ετών αν εθεωρείτο γυναίκα κατά το εθνικό δίκαιο;

2. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, από ποια ημερομηνία παράγει αποτελέσματα η απόφαση του Δικαστηρίου επί του πρώτου ερωτήματος;»

26. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η εκκαλούσα, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή, που εκπροσωπήθηκαν όλοι κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

Η νομολογία του Δικαστηρίου περί τρανσεξουαλικών ατόμων και δυσμενούς διακρίσεως

27. Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί επί δύο υποθέσεων στις οποίες ένα τρανσεξουαλικό άτομο ισχυρίστηκε ότι υπέστη διάκριση λόγω φύλου. Και οι δύο υποθέσεις παραπέμφθηκαν από δικαστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου.

28. Στην υπόθεση P κατά S¹⁴ το Δικαστήριο ρωτήθηκε κατ' ουσίαν αν καταγγελία της συμβάσεως εργασίας ενός τρανσεξουαλικού εργαζομένου λόγω του ότι άλλαξε φύλο συνιστά δυσμενή διάκριση λόγω φύλου υπό την έννοια της οδηγίας περί της ίσης μεταχειρίσεως¹⁵.

29. Το Δικαστήριο ανταποκρίθηκε στην παρότρυνση του γενικού εισαγγελέα G. Tesaurο να προβεί σε μια «θαρραλέα επιλογή». Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ως εξής:

«[...] [H] αρχή της ίσης μεταχειρίσεως “ανδρών και γυναικών”, η οποία μνημονεύεται στον τίτλο της οδηγίας, στο προοίμιο και στις διατάξεις της, συνεπάγεται, όπως προκύπτει, μεταξύ άλλων, από το άρθρο 2, παράγραφος 1, και το άρθρο 3, παράγραφος 1, “την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο”.

Κατά συνέπεια, η οδηγία εκφράζει απλώς στον υπό κρίση τομέα την αρχή της ισότητας, η οποία αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις αρχές του κοινοτικού δικαίου.

Εξάλλου, όπως έχει επανειλημμένα δεχθεί το Δικαστήριο, το δικαίωμα κάθε ατόμου να

μην υφίσταται διακρίσεις λόγω του φύλου του αποτελεί ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, των οποίων την προστασία οφείλει να εξασφαλίζει το Δικαστήριο [...].

Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας εμπίπτουν μόνον οι διακρίσεις που οφείλονται στο γεγονός ότι ο υφιστάμενος τη διάκριση ανήκει στο ένα από τα δύο φύλα. Αν ληφθεί υπόψη ο σκοπός της οδηγίας και η φύση των δικαιωμάτων στην προστασία των οποίων αποσκοπεί, είναι σαφές ότι η οδηγία εφαρμόζεται και στις διακρίσεις που οφείλονται, όπως εν προκειμένω, στην αλλαγή φύλου του ενδιαφερομένου.

Πράγματι, οι διακρίσεις αυτές οφείλονται κυρίως, αν όχι αποκλειστικά, στο φύλο του ενδιαφερομένου. Έτσι, σε περίπτωση απολύσεως για τον λόγο ότι ο ενδιαφερόμενος έχει την πρόθεση να υποβληθεί ή έχει ήδη υποβληθεί σε αλλαγή φύλου, υφίσταται δυσμενής μεταχείριση του ενδιαφερομένου έναντι των ατόμων που ανήκουν στο φύλο στο οποίο θεωρητικά ανήκε και ο ενδιαφερόμενος πριν από την αλλαγή αυτή.

Η επίδειξη ανοχής έναντι αυτής της δυσμενούς διακρίσεως θα προσέκρουε στον σεβασμό της αξιοπρέπειας και της ελευθερίας, τον οποίο μπορεί να αξιώνει ο ενδιαφερόμενος και τον οποίο πρέπει να διασφαλίζει το Δικαστήριο»¹⁶.

14 — Απόφαση της 30ής Απριλίου 1996, C-13/94, Συλλογή 1996, σ. I-2143.

15 — Οδηγία 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70).

16 — Σκέψεις 17 έως 22.

30. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η οδηγία απαγορεύει την απόλυση τρανσεξουαλικού ατόμου για λόγους αναγόμενους στην αλλαγή του φύλου του.

την έννοια του άρθρου 141 ΕΚ και της οδηγίας περί της ισότητας των αμοιβών, αποφάνθηκε τα εξής:

31. Αιτούσα στην υπόθεση ΚΒ ¹⁷ ήταν μια γυναίκα η οποία συμβίωνε, αλλά δεν ήταν σε θέση να συνάψει νόμιμο γάμο, με τρανσεξουαλικό άτομο που είχε γίνει από γυναίκα άνδρας, τον R. Η ΚΒ, πληροφορήθηκε ότι, αν απεβίωνε πριν από τον R, ο R δεν θα εδικαιούτο σύνταξη χηρείας από το συνταξιοδοτικό σύστημα της ΚΒ, δεδομένου ότι η σύνταξη αυτή ήταν καταβλητέα μόνο στον επιζώντα σύζυγο και το εθνικό δίκαιο δεν αναγνώριζε ένα άτομο ως «σύζυγο» χωρίς να υφίσταται νόμιμος γάμος. Η ΚΒ προσέφυγε δικαστικώς προβάλλοντας την ύπαρξη δυσμενούς διακρίσεως λόγω φύλου· το ερώτημα που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο ήταν αν ο αποκλεισμός προσώπου στην κατάσταση του R από το συνταξιοδοτικό σύστημα συνιστούσε δυσμενή διάκριση αντίθετη στο κοινοτικό δίκαιο ¹⁸.

«Νομοθεσία η οποία, κατά παράβαση της ΕΣΔΑ, περιάγει ένα ζεύγος, όπως οι Κ. Β. και R, σε αδυναμία να ικανοποιήσει την προϋπόθεση γάμου, αναγκαία για το ένα εκ των δύο προσώπων προκειμένου να δυνηθεί να λάβει ένα στοιχείο της αμοιβής του ετέρου, πρέπει να θεωρηθεί ως κατ' αρχήν ασυμβίβαστη προς το άρθρο 141 ΕΚ. Εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να ελέγξει αν, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, πρόσωπο τελούν στην κατάσταση της Κ. Β. μπορεί να επικαλεστεί βασίμως το άρθρο 141 ΕΚ προκειμένου να του αναγνωρισθεί το δικαίωμα ο σύντροφός του να τύχει του πλεονεκτήματος συντάξεως χηρείας» ¹⁹.

Το πρώτο ερώτημα

32. Το Δικαστήριο, αφού έκρινε ότι η σύνταξη επιζώντος που καταβάλλεται από επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα όπως το υπό κρίση συνιστά “αμοιβή”, υπό

33. Με το πρώτο του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν αντιβαίνει στην οδηγία 79/7 η εκ μέρους κράτους μέλους άρνηση χορηγήσεως συντάξεως γήρατος, πριν από την ηλικία των 65 ετών, σε τρανσεξουαλικό άτομο που έγινε από άνδρας γυναίκα, εφόσον το άτομο αυτό θα εδικαιούτο σύνταξη στην ηλικία των 60 ετών αν θεωρείτο γυναίκα κατά το εθνικό δίκαιο.

17 — Απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2004, C-117/01, Συλλογή 2004, σ. I-541.

18 — Οδηγία 75/117/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Φεβρουαρίου 1975, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών που αφορούν την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 42) (στο εξής: οδηγία περί της ίσης μεταχειρίσεως).

19 — Σκέψη 36 και διατακτικό.

34. Η εκκαλούσα και η Επιτροπή ισχυρίζονται ότι στο ερώτημα αυτό πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση· το Ηνωμένο Βασίλειο έχει αντίθετη άποψη.

35. Η εκκαλούσα και η Επιτροπή αναφέρονται στις υποθέσεις P κατά S²⁰ και KB²¹ προς στήριξη των ισχυρισμών τους.

36. Στην υπόθεση P κατά S, το Δικαστήριο αποφάνθηκε κατ' ουσίαν ότι η απόλυση «για λόγους αναγόμενους στην αλλαγή του φύλου» ισοδυναμεί με δυσμενή διάκριση λόγω φύλου, αντίθετη στο άρθρο 5(1) of the Equal Treatment Directive²².

37. Είναι σαφές ότι η «αρχή της ίσης μεταχείρισεως», την οποία θέτει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως, έχει το ίδιο πεδίο εφαρμογής και το ίδιο αποτέλεσμα με την αρχή της ίσης μεταχείρισεως που θέτει το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας περί της ίσης μεταχείρισεως, όσον αφορά τους όρους εργασίας. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 ορίζει ότι η αρχή αυτή απαγορεύει ειδικότερα την άμεση ή την έμμεση διάκριση λόγω φύλου, αφορώσα, μεταξύ άλλων, τις προϋποθέσεις που διέπουν τη διάρκεια του δικαιώματος επί των παροχών που καταβάλλονται από εκ του νόμου συστήματα συντάξεως γήρατος.

38. Η εκκαλούσα της υπό κρίση υποθέσεως αντιμετωπίζει άρνηση των αρχών να της χορηγήσουν τη σύνταξή της, ενώ, υπό τις ίδιες συνθήκες, αν είχε καταχωρισθεί ως γυναίκα κατά τη γέννησή της, θα είχε δικαίωμα συντάξεως. Ως εκ τούτου, η προβαλλόμενη δυσμενής διάκριση έγκειται στην παράλειψη του Ηνωμένου Βασιλείου να αναγνωρίσει ίσους όρους για ένα τρανσεξουαλικό άτομο, υπό το επίκτητο φύλο του, με τα άτομα τα οποία καταχωρίστηκαν ως έχοντα το φύλο αυτό κατά τη γέννησή τους.

39. Στην υπόθεση P κατά S το Δικαστήριο έκρινε ότι, σε περίπτωση απολύσεως για τον λόγο ότι ο ενδιαφερόμενος έχει την πρόθεση να υποβληθεί ή έχει ήδη υποβληθεί σε αλλαγή φύλου, υφίσταται δυσμενής μεταχείριση του ενδιαφερομένου έναντι των ατόμων που ανήκουν στο φύλο στο οποίο θεωρητικά ανήκε και ο ενδιαφερόμενος πριν από την αλλαγή αυτή²³.

40. Επομένως, αν η διαπίστωση αυτή εφαρμοζόταν στην υπό κρίση υπόθεση, ο σωστός όρος συγκρίσεως για την εκκαλούσα θα ήταν «άτομα που ανήκουν στο φύλο στο οποίο θεωρητικά ανήκε και ο ενδιαφερόμενος πριν από την αλλαγή» φύλου. Η κατηγορία αυτή θα περιελάμβανε τους αιτούντες σύνταξη άνδρες, οι οποίοι δεν δικαιούνται σύνταξη μέχρι να συμπληρώσουν το εξηκοστό πέμπτο έτος της ηλικίας τους, οπότε δεν θα συνέτρεχε δυσμενής διάκριση.

20 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 14.

21 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 17.

22 — Προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 15.

23 — Σκέψη 21.

41. Ωστόσο, συμφωνώ με την Επιτροπή ότι η συλλογιστική που πρέπει να πρωτανεύει κατά την εφαρμογή της νομοθεσίας περί απαγορεύσεως των διακρίσεων στην περίπτωση των τρανσεξουαλικών ατόμων πρέπει να διαφέρει από το κλασικό πρότυπο το οποίο πάντοτε βασίζεται σε μια απλή σύγκριση μεταξύ ανδρών και γυναικών.

42. Η υπόθεση P κατά S ήταν μια ιδιαίτερα σαφής υπόθεση δυσμενούς διακρίσεως, δεδομένου ότι γινόταν δεκτό ότι η απόλυση χώρησε «για λόγους αναγόμενους στην αλλαγή του φύλου». Είτε ο όρος συγκρίσεως ήταν άνδρας που δεν σκόπευε να υποβληθεί σε εγχείρηση αλλαγής φύλου ή γυναίκα που δεν είχε υποβληθεί σε τέτοια εγχείρηση, το αποτέλεσμα θα ήταν το ίδιο: σε σύγκριση με ένα τέτοιο άτομο, ο προσφεύγων τέθηκε σε δυσμενή θέση.

43. Το ίδιο μπορεί να λεχθεί για την απόφαση του House of Lords στην υπόθεση A κατά Chief Constable of West Yorkshire Police²⁴, στην οποία ακολουθήθηκε η άποψη του Δικαστηρίου στην υπόθεση P κατά S προκειμένου να βρεθεί ο σωστός όρος συγκρίσεως²⁵. Η υπόθεση εκείνη αφορούσε επίσης ευθεία διάκριση λόγω της αλλαγής φύλου.

44. Στην υπόθεση KB η κατάσταση ήταν διαφορετική. Το Δικαστήριο, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η άρνηση χορηγήσεως συντάξεως στον τρανσεξουαλικό (πρόσωπο γεννηθέν ως θήλυ) σύντροφο μιας ασφαλισμένης στο National Health Service Pension Scheme γυναίκας συνιστούσε δυσμενή διάκριση λόγω φύλου αντίθετη στο άρθρο 141 ΕΚ, συνέκρινε το ζεύγος προς «τα ετεροφυλόφιλα ζεύγη, περίπτωση όπου η ταυτότητα του ενός ή του ετέρου των συντρόφων δεν είναι αποτέλεσμα εγχειρήσεως αλλαγής φύλου, οπότε έχουν τη δυνατότητα να συνάψουν γάμο»²⁶. Συνεπώς, ο ορθός όρος συγκρίσεως στην περίπτωση του τρανσεξουαλικού ατόμου που έγινε από γυναίκα άνδρας ήταν ένας άνδρας του οποίου η ταυτότητα δεν ήταν αποτέλεσμα εγχειρήσεως αλλαγής φύλου.

45. Νομίζω ότι και στην υπό κρίση υπόθεση αυτή είναι η ορθή βάση συγκρίσεως. Η εκκαλούσα αντιμετωπίζει άρνηση των αρχών να της χορηγήσουν τη σύνταξή της, ενώ, υπό τις ίδιες συνθήκες, αν είχε καταχωρισθεί ως γυναίκα κατά τη γέννησή της, θα είχε δικαίωμα συντάξεως. Ως εκ τούτου, η προβαλλόμενη δυσμενής διάκριση έγκειται στην παράλειψη του Ηνωμένου Βασιλείου να αναγνωρίσει ίσους όρους για ένα τρανσεξουαλικό άτομο, υπό το επίκτητο φύλο του, με τα άτομα τα οποία καταχωρίστηκαν ως έχοντα το φύλο αυτό κατά τη γέννησή τους, δηλαδή ακριβώς το ζήτημα της υποθέσεως KB. Επομένως, θεωρώ ότι ο ορθός όρος συγκρίσεως στην υπό κρίση υπόθεση που αφορά ένα τρανσεξουαλικό άτομο που

24 — [2005] 1 AC 51.

25 — Βλ. την πρόταση της Baroness Hale, ιδίως δε τις παραγράφους 56 έως 58.

26 — Σκέψη 31.

έγινε από άνδρας γυναίκα είναι μια γυναίκα της οποίας η ταυτότητα δεν είναι αποτέλεσμα εγχειρήσεως αλλαγής φύλου.

46. Επί της βάσεως αυτής φρονώ ότι αντιβαίνει στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 η εκ μέρους κράτους μέλους άρνηση χορηγήσεως συντάξεως γήρατος, πριν από την ηλικία των 65 ετών, σε τρανσεξουαλικό άτομο που έγινε από άνδρας γυναίκα, εφόσον το άτομο αυτό θα είχε δικαίωμα συνταξιοδοτήσεως στην ηλικία των 60 ετών αν θεωρούνταν γυναίκα κατά το εθνικό δίκαιο.

47. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ισχυρίζεται ωστόσο ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 δεν έχει εφαρμογή δεδομένου ότι το Ηνωμένο Βασίλειο έχει επιλέξει να χρησιμοποιήσει την ευχέρεια που του παρέχει το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', προκειμένου να αποκλείσει από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας τις διατάξεις του περί καθορισμού της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως.

48. Η εκκαλούσα και η Επιτροπή αντιτείνουν ότι η εκκαλούσα δεν βάλλει κατά του ότι ισχύουν διαφορετικές ηλικίες συνταξιοδοτήσεως για τους άνδρες και τις γυναίκες, αλλά κατά του ότι η ίδια, ως γυναίκα, δεν μπορεί να συνταξιοδοτηθεί στην οριζόμενη ηλικία αποκλειστικά και μόνο διότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν αναγνωρίζει το επίκτητο φύλο της.

49. Συμφωνώ ότι στην υπό κρίση υπόθεση το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', δεν ασκεί επιρροή.

50. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η δυσμενής διάκριση που αντιβαίνει κατ' αρχήν προς το άρθρο 4, παράγραφος 1, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της παρεκκλίσεως του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', μόνον εφόσον είναι αναγκαία προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι τους οποίους σκοπεί να επιτύχει η οδηγία επιτρέποντας στα κράτη μέλη να διατηρούν σε ισχύ διαφορετική ηλικία συνταξιοδοτήσεως για τους άνδρες και τις γυναίκες²⁷.

51. Τούτο δεν αποτελεί το αντικείμενο της υπό κρίση υποθέσεως, στην οποία η εκκαλούσα βάλλει κατ' ουσίαν κατά της βάσεως στην οποία στηρίζεται το Ηνωμένο Βασίλειο προκειμένου να θεωρήσει ότι ένα πρόσωπο ανήκει σε συγκεκριμένο φύλο, ώστε στη συνέχεια να καθορίσει αν το πρόσωπο αυτό έχει συμπληρώσει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως. Η παρέκκλιση του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', καλύπτει τη νομοθεσία που αφορά τον καθορισμό των διαφόρων ηλικιών συνταξιοδοτήσεως των ανδρών και των γυναικών. Δεν καλύπτει τη νομοθεσία που αφορά το αυτοτελές ζήτημα του καθορισμού του φύλου του ενδιαφερομένου.

52. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ισχυρίζεται ότι η εκκαλούσα δεν μπορεί να ισχυρίζεται αφενός ότι η δυσμενής διάκριση

27 — Βλ. την απόφαση της 7ης Ιουλίου 1992, C-9/91, Equal Opportunities Commission, Συλλογή 1992, σ. I-4297, σκέψη 13.

λόγω φύλου υπό την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος, 1, περιλαμβάνει τη δυσμενή διάκριση λόγω αλλαγής φύλου και αφετέρου ότι η εκ μέρους του Ηνωμένου Βασιλείου παρέκκλιση από την απαγόρευση «κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο» βάσει του άρθρου 7 δεν έχει εφαρμογή στο είδος δυσμενούς διακρίσεως το οποίο αυτή προβάλλει.

53. Ωστόσο, δεν νομίζω ότι η θέση αυτή ενέχει, όπως ισχυρίζεται το Ηνωμένο Βασίλειο, «εγγενές σφάλμα». Αντιθέτως προς τον ισχυρισμό της κυβέρνησεως αυτής, ένα ζήτημα μπορεί συγχρόνως να εμπίπτει στη γενική απαγόρευση των διακρίσεων και να μην εμπίπτει σε μια ειδική παρέκκλιση από την απαγόρευση αυτή.

54. Καθίσταται σαφές από το γράμμα του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7, το οποίο προβλέπει «την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση», ότι η απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων λόγω φύλου έχει ως σκοπό να ισχύει γενικώς. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η διάταξη αυτή «απαγορεύει γενικά και κατηγορηματικά κάθε διάκριση που να στηρίζεται στο φύλο»²⁸. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, αναφέρει ορισμένα συγκεκριμένα παραδείγ-

ματα περιπτώσεων στις οποίες απαγορεύεται η δυσμενής διάκριση, δηλαδή το πεδίο εφαρμογής των εκ του νόμου συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως, τους όρους προσβάσεως σε αυτά, τον υπολογισμό των εισφορών, τον υπολογισμό των παροχών και τις προϋποθέσεις διαρκείας και διατηρήσεως του δικαιώματος επί των παροχών.

55. Αντιθέτως, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι, λαμβανομένης υπόψη της θεμελιώδους σημασίας της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως, η εξαίρεση από την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φύλου, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', πρέπει να ερμηνεύεται στενά²⁹. Όπως εξηγήθηκε ανωτέρω, η διάταξη αυτή επιτρέπει τη διατήρηση μιας συγκεκριμένης περιπτώσεως διαφορετικής μεταχειρίσεως των ανδρών και των γυναικών, δηλαδή του καθορισμού της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως για τη χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεων εν γένει και των συνεπειών που είναι δυνατό να ανακύψουν για άλλες παροχές. Αυτού του είδους η δυσμενής διάκριση λόγω φύλου δεν είναι η επίμαχη στην υπό κρίση υπόθεση.

56. Στην υπό κρίση υπόθεση η βαλλόμενη συμπεριφορά εμπίπτει στη γενική απαγόρευση του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας περί της ίσης μεταχειρίσεως και δεν εμπίπτει στην παρέκκλιση εξ αυτής την οποία προβλέπει το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α'.

28 — Απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 1986, 71/85, *Federatie Nederlands Vakbeweging*, Συλλογή 1986, σ. 3855, σκέψη 18.

29 — Απόφαση της 30ής Μαρτίου 1993, C-328/91, *Thomas*, Συλλογή 1993, σ. I-1247, σκέψη 8.

57. Θα ήθελα να προσθέσω ότι το ζήτημα του σταδίου κατά το οποίο ένα τρανσεξουαλικό άτομο αποκτά δικαίωμα ίσης μεταχείρισεως, υπό την έννοια της οδηγίας 79/7, με τα άτομα του επίκτητου φύλου του ή φύλου της συζητήθηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Ωστόσο, δεν υπάρχει ανάγκη να επιλυθεί το ζήτημα αυτό στην υπό κρίση υπόθεση, η οποία αφορά τρανσεξουαλικό άτομο το οποίο υποβλήθηκε σε εγχείρηση αλλαγής φύλου και του οποίου το δικαίωμα είναι επομένως σαφές.

58. Ως εκ τούτου καταλήγω ότι στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι αντιβαίνει στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 η εκ μέρους κράτους μέλους άρνηση χορηγήσεως συντάξεως γήρατος, πριν από την ηλικία των 65 ετών, σε τρανσεξουαλικό άτομο που υποβλήθηκε σε εγχείρηση αλλαγής φύλου και έγινε από άνδρας γυναίκα, εφόσον το άτομο αυτό θα είχε δικαίωμα συνταξιοδοτήσεως στην ηλικία των 60 ετών αν θεωρούνταν γυναίκα κατά το εθνικό δίκαιο.

Το δεύτερο ερώτημα

59. Το δεύτερο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου ανακύπτει αν στο πρώτο ερώτημα δοθεί η απάντηση που πρότεινα στο σημείο 58 ανωτέρω. Στην περίπτωση αυτή, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν

θα πρέπει να υπάρχει διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως του Δικαστηρίου επί του πρώτου ερωτήματος.

60. Προφανώς, αυτό που ώθησε το αιτούν δικαστήριο να υποβάλει το δεύτερο ερώτημα ήταν ένας ισχυρισμός που προβλήθηκε ενώπιόν του για λογαριασμό του Secretary of State for Work and Pensions (Υπουργού Εργασίας και Συντάξεων), ο οποίος συνοψίζεται στη διάταξη περί παραπομπής ως εξής:

«Αν [...] το Δικαστήριο κρίνει ότι το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει τη δυσμενή διάκριση για την οποία παραπονείται η εκκαλούσα, ο Secretary of State καλεί το Δικαστήριο να περιορίσει το διαχρονικό αποτέλεσμα της κρίσεώς του, σύμφωνα με την απόφασή του C-262/88, Barber κατά Guardian Royal Exchange Assurance Group (Συλλογή 1990, σ. I-1889, σκέψεις 40-44), και να κρίνει ότι η απόφασή του στην υπό κρίση υπόθεση δεν θα μπορεί να προβληθεί για να στηρίξει αξίωση συνταξιοδοτήσεως σε χρόνο προγενέστερο της εκδόσεως της αποφάσεως αυτής, με εξαίρεση την περίπτωση αυτών που [...] άσκησαν ένδικη προσφυγή ή υπέβαλαν ισοδύναμη κατά το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο ένσταση.

61. Ωστόσο, στην πραγματικότητα, το Ηνωμένο Βασίλειο δηλώνει με τις έγγραφες παρατηρήσεις του και επανέλαβε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι δεν επιδιώκει τον διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της αποφάσεως του Δικαστηρίου.

62. Εν πάση περιπτώσει, είναι σαφές από τη νομολογία του Δικαστηρίου ότι ο εν λόγω διαχρονικός περιορισμός επιβάλλεται μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, όπως εάν υπάρχει «κίνδυνος σοβαρών οικονομικών επιπτώσεων οφειλομένων ιδίως στον μεγάλο αριθμό των εννόμων σχέσεων που είχαν συσταθεί καλοπίστως βάσει ρυθμίσεως η οποία εθεωρείτο νομίμως ισχύουσα»³⁰.

63. Η υπό κρίση υπόθεση συγκεντρώνει πλείονες παράγοντες, το συνδυασμένο αποτέλεσμα των οποίων έγκειται στον περιορισμό των οικονομικών επιπτώσεων μιας αποφάσεως επί της παρούσας υποθέσεως, η οποία δίδει καταφατική απάντηση στο πρώτο ερώτημα. Πρώτον, ο αριθμός των τρανσεξουαλικών ατόμων στο Ηνωμένο Βασίλειο, σύμφωνα με τα στοιχεία της Κυβερνήσεως αυτής, είναι μικρός: το 2000, ο αριθμός αυτός εξετιμάτο σε 2 000 με 5 000³¹ (περιλαμβάνει δε βεβαίως τρανσεξουαλικά άτομα κάθε ηλικίας) σε πληθυσμό περίπου 60 εκατομμυρίων. Δεύτερον, το Ηνωμένο Βασίλειο καταργεί σταδιακά τη διαφορά ως προς τις ηλικίες συνταξιοδοτήσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών για όλα τα άτομα που γεννήθηκαν μετά τις 5 Απριλίου 1955³². Τρίτον, ένα τρανσεξουα-

λικό άτομο το οποίο έγινε από άνδρα γυναίκα, στο οποίο έχει χορηγηθεί πιστοποιητικό αναγνώρισεως φύλου βάσει του Gender Recognition Act 2004 και το οποίο έχει συμπληρώσει την ηλικία στην οποία μια γυναίκα δικαιούται συντάξεως, αντιμετωπίζεται σαν να συμπλήρωσε την ηλικία συνταξιοδοτήσεως κατά τον χρόνο εκδόσεως του πιστοποιητικού. Επομένως, είναι πρόδηλο ότι ο αριθμός των ατόμων που βρίσκονται στην κατάσταση της εκκαλούσας δεν μπορεί να δημιουργήσει κίνδυνο σοβαρών οικονομικών επιπτώσεων στο Ηνωμένο Βασίλειο. Οι επιπτώσεις αυτές θα είναι ακόμη λιγότερο σημαντικές στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως σύνολο, δεδομένου ότι τα κράτη μέλη έχουν ήδη προβλέψει ότι οι άνδρες και οι γυναίκες συνταξιοδοτούνται στην ίδια ηλικία και τα τρανσεξουαλικά άτομα τυγχάνουν πλήρους αναγνώρισεως του επίκτητου φύλου τους³³.

64. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι, αν το Δικαστήριο δώσει καταφατική απάντηση στο πρώτο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου, δεν χρειάζεται να περιορίσει τα διαχρονικά αποτελέσματα της αποφάσεως.

30 — Βλ., ως πλέον πρόσφατη, την απόφαση της 15ης Μαρτίου 2005, C-209/03, Bidar (Συλλογή 2005, σ. I-2119, σκέψη 69).

31 — Βλ. την έκθεση the United Kingdom Home Office Report of the Interdepartmental Working group on Transsexual People (Απρίλιος 2000), στην οποία παραπέμπει η απόφαση Goodwin, σκέψη 87.

32 — Βλ. υποσημείωση 10.

33 — Σύμφωνα με τους πίνακες του MISSOC [Mutual information system on social protection (Συστήματος αμοιβαίας πληροφόρησης σχετικά με την κοινωνική προστασία)], με το τίτλο Social Protection in the Member States of the European Union, of the European Economic Area and in Switzerland (2004) (Κοινωνική προστασία στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου και στην Ελβετία), του οποίους δημοσίευσε η Επιτροπή, στην Κύπρο, στη Δανία, στη Φινλανδία, στη Γαλλία, στη Γερμανία, στην Ουγγαρία, στις Κάτω Χώρες, στην Ιρλανδία, στο Λουξεμβούργο, στην Πορτογαλία, στην Ισπανία και στη Σουηδία οι ηλικίες συνταξιοδοτήσεως για τους άνδρες και τις γυναίκες είναι οι ίδιες. Ο γενικός εισαγγελέας D. Ruiz-Jarabo Colomer, με τις προτάσεις του στην υπόθεση KB, επισημαίνει ότι, πριν από τη διευρυνση του 2004, όλα τα κράτη μέλη πλην του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιρλανδίας επέτρεπαν την τροποποίηση των αρχικών γεννήσεων κατόπιν εγχειρήσεως αλλαγής φύλου (βλ. σκέψη 28 των προτάσεων). Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επισημάνει στην υπόθεση Goodwin, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 9, ότι από τα 37 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης μόνον τέσσερα δεν επέτρεπαν την τροποποίηση αυτή (βλ. σκέψη 55). Τα τέσσερα κράτη αυτή είναι η Αλβανία, η Ανδόρα, η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Συμπέρασμα

65. Για τους ανωτέρω λόγους, θεωρώ ότι στα υποβληθέντα από τον Social Security Commissioner, Λονδίνο, ερωτήματα, πρέπει να δοθούν οι ακόλουθες απαντήσεις:

- (1) Αντιβαίνει στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισεως η εκ μέρους κράτους μέλους άρνηση χορηγήσεως συντάξεως γήρατος, πριν από την ηλικία των 65 ετών, σε τρανσεξουαλικό άτομο που υποβλήθηκε σε εγχείρηση αλλαγής φύλου και έγινε από άνδρας γυναίκα, εφόσον το άτομο αυτό θα είχε δικαίωμα συνταξιοδοτήσεως στην ηλικία των 60 ετών αν θεωρούνταν γυναίκα κατά το εθνικό δίκαιο.
- (2) Δεν χρειάζεται να περιορισθούν τα διαχρονικά αποτελέσματα της σχετικής αποφάσεως.